

תורת אמת

שיעורי רבינו חיים ברטלר שליט"א

כנתה אין זקוק לה במזיד

אמנם, סברתו של הבית הלוי היא סברה חזקה, הלא כבר קיים את המצוה ואיך שייך לעשות הידור בלי המצוה עצמה.

ונראה לדחות סברתו, דאע"פ שכבר יצא יד"ח המצוה מ"מ יכול לקיים פעם נוספת את המצוה בשביל ההידור.

ונקדים, דבאמת כע"ז מצאנו בפירעון חוב שיתכן אדם יפרע את החוב ויהיה ע"ז שם פירעון, אך כיון שהפירעון לא יהיה מושלם, יצטרך לחזור ולפרוע באופן מושלם וגם ע"ז יהיה שם פירעון, והוא באופן שבע"ח מאוחר קדם וגבה, דקיי"ל [ח"מ קד] שהבע"ח מוקדם מוציא ממנו, וחוזר הבע"ח מאוחר וגובה מהלווה, אך הפירות שעשתה השדה עד שיצאה ממנו נשארים אצלו, ואם נאמר שאין על הפירעון של הבע"ח אחר שם פירעון, אי"כ מדוע הפירות נשארים אצלו הלא מעולם לא היו שלו, וע"כ שבאמת גם הפירעון הראשון היה פירעון, אך היה זה פירעון שאינו מושלם, ועל כן צריך לחזור ולעשות שוב פירעון באופן מושלם.

כע"ז מצאנו גבי הולך כזכי בחוב, דאע"פ שאינו יכול לחזור בו, מ"מ קיי"ל [ח"מ קכה] דהלווה חייב באחריותו עד שיבוא לידי המלוה, ולכא"ו צ"ב דמכך שחייב באחריותו מוכח שבאמירת 'הולך' אכתי לא פרע, וא"כ אמאי אינו יכול לחזור בו. ועל כרחק מוכח כנ"ל, דהיינו דבאמת באמירת 'הולך' כבר עשה מעשה פירעון, אך עד שלא בא לידי המלוה אי"ז בגדר מעשה פירעון מושלם, ועל כן חייב באחריותו, כלומר, דהיכא דנאנסו צריך לחזור ולעשות מעשה פירעון מושלם.

ונראה, דה"ה במצוות. כל המצוות הם חובות על האדם, ומוטל עליו לפורעם, ואם לא פרע באופן המושלם רשאי לחזור ולפרוע שוב באופן מושלם. וכן יש להוכיח מכמה מקומות, דהנה, ברבינו יונה בברכות [יח. מדפי הרי"ף] הביא מח' בין רבינו יהודה לחכמי פרוניציא האם יש תשלומין במעריב של חול למי ששכח יעלה ויבוא במנחה של ר"ח שלפניה, וביארו רבותינו, דפליגי בגדר

נפסק בשו"ע [תרעג ב], הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כנתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה. אכן כתב הפמ"ג [א"א יב] דהיכא דכנתה במזיד, פשיטא דצריך לחזור ולהדליקה.

ויש להסתפק, במי שנוהג כמנהג מהדרין ומדליק בלילה השני שני נרות, ולאחר שהדליק את שני הנרות, כיבה במזיד את הנר הראשון, האם יכול לצאת יד"ח נר הנוכה בנר השני, או שמא כיון שהדליק את השני בתורת הידור, אינו יכול לצאת בו כחיוב.

והנה, ידוע ספיקו של הבית הלוי [ח"ב סי' מז] במי שנטל לולב כשר בסוכות, ואח"כ נודמן לו לולב יותר נאה אם יש לו חיוב לקחת את הנאה משום התנאה לפניו במצוות, או שכל החיוב של התנאה לפניו במצוות הוא דוקא קודם שקיים את המצוה, אך לאחר שכבר קיים את המצוה לא שייך להרהר, כיון שאין הידור מצוה בלי המצוה עצמה. ומבואר מדבריו דל"ש לקיים המצוה לאחר שקיימה פעם אחת. וממילא בנידון זה פשוט שהנר הראשון הוא בתורת חיוב והנר השני הוא רק בתורת הידור, ואינו יכול להיות בתורת חיוב, כיון שכבר יצא יד"ח החיוב.

אכן, כבר הוכיחו דלא כהבית הלוי, מהא דאמרי' ב"ר"ה [טז]. למה תוקעין ומריעין כשהם יושבים ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן, ומבואר שם בר"ן ובריטב"א [וכ"כ תוס' בפסחים קטו. ד"ה מתקיף לה] שעיקר התקיעות הם תקיעות דמעומד [וערבוב השטן נעשה בתקיעות דמיושב], ומבואר דאע"ג שכבר תקעו וקיימו המצוה, מ"מ יכולים לחזור ולקיים את המצוה, ומבואר דלא כהביה"ל שכיון שקיים המצוה לא יכול לחזור ולקיימה שוב.

וכן יש להוכיח מדעת הראשונים שאכילת האפיקומן היא חלק מחיוב אכילת מצה, והלא כבר יצא יד"ח באכילת המצה, ועל כרחק שאף שקיים את המצוה, בכ"ז יכול לחזור ולקיימה.

יעלה ויבוא האם הוא הזכרה בלבד [ועל כן אי"ז נחשב כמי שלא התפלל, וממילא אין ענין להשלים], או שהוא חלק ממטבע ולשון התפילה [וע"כ צריך להשלים, כיון שנחשב כמי שלא התפלל], ולכאוי יל"ע לדעת רבינו יהודה שהוא רק הזכרה, מדוע השוכח יעו"י ברי"ח צריך לחזור, הלא הוא רק הזכרה. ומבואר כנ"ל דכל מצוה היא חוב שמוטל על האדם לפורעו, ועל כן המתפלל ברי"ח בלא יעו"י לא פרע את החוב באופן מושלם, וצריך לחזור ולפורעו שוב באופן המושלם.

וכן יש להזכיר מהא דקיי"ל [או"ח קא] דכוונה בברכת אבות מעכבת, ומעיקר הדין אם לא כיון צריך לחזור, אך האידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה, כיון שגם כשיחזור מסתמא לא יכון. ויל"ע לפ"ז מעיקרא כיצד מתפללים, הרי מסתמא לא יכוונו בברכה ראשונה. על כרחך דהמצוות הם חובות, ופירעון חוב המצוה של שמונה עשרה נעשה אף בלא כוונה בברכה ראשונה, אלא שאינו פרעון מושלם, ועל כן מעיקר הדין היה צריך לחזור ולפרוע את החוב באופן היותר מושלם, ולכוון בברכה ראשונה.

וכן יש להזכיר מהא דקיי"ל [או"ח צד] דמי שהזכיר להתפלל מיושב [כגון חולה וכדו'], כשיוכל לעמוד צריך לחזור ולהתפלל מעומד, ולכאוי אם תפילה בישיבה אינה תפילה, כיצד אומרים לו מעיקרא לישוב בתפילה. בהכרח, שתפילה בישיבה היא ג"כ פירעון אך פירעון שאינו מושלם, ואם מתאפשר לו לפרוע באופן מושלם צריך לעשות כן.

וה"ה בנר הנוכה דבאמת נר אחד הוא כבר פירעון של מצות פרסומי ניסא, אך הנר הנוסף הוא פירעון של המצוה באופן יותר מושלם, ועל כן גם עליו יש שם של נר שהודלק בתורת חיוב, וממילא במקרה הנ"ל יצא יד"ח בנר השני.

[ואגב אורחא, יל"ע באם הא דכבתה במזיד זקוק לה, הוא רק מכאן ולהבא או גם למפרע, ונפ"מ אם כשחזור ומדליק צריך להדליק חצי שעה או פחות. ובפשטות הוא אותו דין כמ"ד כבתה זקוק לה, דהתם הוא רק מכאן ולהבא, וצ"ע].

אכן הבית הלוי לשיטתו, כתב בחידושו למס' שבת [דף כא. ד"ה והנה עיקר הסברא] בהדיא 'דהא תיכף כשמדליק נר הראשון כבר קיים המצוה והנוספים אח"כ הם רק להידור ואי אפשר כלל לומר על אחד מן האחרונים שיהיה נחשב ג"כ לעיקר המצוה כיון שכבר נסתלק מההוא

גברא החיוב העיקר וקיים כבר עיקר המצוה וממילא כשיכבה זה נר הראשון ויפטע ולא ידליקנה נתבטל עיקר המצוה, דאין לומר דאז נחשב להנשארים מעיקר המצוה דהרי אין כאן לא הדלקה ולא הנחה ולענין עיקר החיוב נחשבים כמו נר שהודלק לרשות לא לשם הנוכה דאי אפשר לו להיות למצוה רק שיכבה וידליקנה, ומבואר בהדיא דס"ל דהנר השני אינו מועיל לעיקר המצוה, ולשיטתו שכיון שכבר יצא יד"ח המצוה, אינה יכול לצאת שוב.

ב. ויל"ע לדעת הביה"ל, במי שהדליק ב' נרות בב"א [ומשכחת לה לדעת המהרש"ל דהמדליק נר הנוכה בער"ש מקיים המצוה רק משקיעת החמה, ולפ"ז כשהדליק ב' נרות בע"ש, בשעת שקיעה"ח נוצרה הדלקה של ב' נ"ח בב"א], אחד לעיקר החיוב ואחד למהדרין, ולא ידעין הי מינייהו לעיקר החיוב והי מינייהו למהדרין, ובשבת כבה אחד מן הנרות במזיד, האם בכה"ג יכול לקבוע שהנר שכבה הוא נר ההידור, והנר שנותר דלוק הוא הנר לחיוב, או דילמא הוי חלות ספק בכל אחד מהנרות האם הוא להידור או לחיוב.

וגם בזה מצאנו דברים מפורשים בביה"ל [שם] 'אבל בשבת דההדלקה קודם זמן החיוב והתחלת המצוה הוא אח"כ בשקיעת החמה וא"כ כל הנרות שוים בהן ולא שייך לחלק בהם בין עיקר לנוסף וגם כשיכבה מהם כל זמן שיהיה אחד מהם דלוק יקויים עיקר המצוה, ומבואר מדבריו שיכול לקבוע לאחר מכן שהנר הנכבה הוא נר ההידור.

וביאור הסברא בזה י"ל, דכיון דקיי"ל [רמב"ם פ"ה מיו"ט ה"כ] דבדרבנן יש ברירה, ממילא בנר הנוכה שהוא דרבנן ג"כ יש ברירה ויכול לקבוע שהתברר שהנר הנכבה הוא נר ההידור.

והנה נחלקו התוס' בגדרי ברירה בב' אחים שחלקו, וא' נטל י' כבשים ואחד נטל ט' כבשים וכלב, שיש ברירה על כבש מסוים שהוא יהיה כנגד הכלב, דבתוס' בבכורות [נו: ד"ה לברור] נקטו דכל כה"ג שהברירה היא לטובתו מסתמא כך כוונתו מתחילה לברור את הדבר הזה, אך התוס' בתמורה [לא. ד"ה ואידך] כתבו דהוא משום דהאיסור לא היה מבורר קודם שנתערב על כן סמכי' אברירה. ולכאוי בנידון זה שייכת רק סברת התוס' בבכורות שמסתמא כך היתה דעתו, אך סברת התוס' בתמורה אינה שייכת כאן שאי"ז תערובת.